

ותמהינן עלה: והרי רבי יהושע אב בית דין הוה?! (15)

לו. (1)

מקשה הגמרא: והתניא כברייתא אחרת:

אמר לו רבן גמליאל לרבי יהושע: אין דברריך כלוב, שכבר הודית, ומשמע: ושוב לא יועילו לך עדים — (2)

עה-א

ומשנינן: רבי יהושע שלא בבית דין הוה קאי [היה עומד], לא היו בית דין יושבין, ולא מקום ישיבת בית דין היה, אלא בשוק הודה

1. נכתב על פי לשון רש"י, וראה הערה 15 בעמוד קודם; וכתב ב"אור זרוע" [פסקי בבא קמא, כאן]: משמע, אבל אם היה במקום ישיבת בית דין אף על פי שלא היו יושבין, פטור, אי נמי אם היו יושבים, אפילו שלא במקום ישיבת בית דין, וראה ב"ספר המפתח".

2. א. נתבאר לפי פשוטו, וראה ב"תורת חיים" תוספת ביאור בדקדוק הלשון; אך ה"פני יהושע" כתב, שמלשון זו אין להכריח שאין מועילים עדים; וביאר את דברי הגמרא, שאין זו אלא הוכחה שהיתה ההודאה בבית דין מלשון "שכבר הודית", דמשמע הודאה גמורה, ראה שם.

ב. לעיל עא ב בסוגיית גנב שהודה לאחד השותפים, הובאו דברי התוספות רי"ד, הסובר שהודאה שלא בפני בעל דין אינה פוטרת מקנס; וראה עוד ב"קצות החושן" [פא י'], שכתב כן, והביא מחלוקת ראשונים בזה, שיש הסוברים: הלכה היא בהודאה בקנס, ויש הסוברים: יסוד הדין הוא משום שבהודאת ממון אין ההודאה מחייבת כשלא היתה לפני בעל דין, וכל הודאה שאינה מחייבת אין בכחה לפטור.

והקשה ב"קצות החושן" שם: הרי רבן גמליאל לא הודה בפני טבי, שכן משמע הלשון: "אי אתה יודע שטבי עבדי יצא לחירות", הרי שדיבר על טבי בלשון נסתר, ואם כן האיך פוטרת אותו הודאה זו?!

וכתב שם, שהניחא לדעת הסוברים שעיקר הטעם הוא משום שזו הודאה שאינה מחייבת,

כשכאו עדים לבסוף; וראה שם בטעם הדבר שאין חשובה הודאה לחייבו כשהיתה שלא בפני בית דין, ומה שהאריך שם עוד לבאר, למה אין מועילה הודאה בפני שנים כשאמר "אתם עדי", שהרי אף זו הודאה שאפשר לחייב עליה, כי אינו יכול לחזור בו, ראה שם; [וב"שער משפט" סימן א סק"ג, דף א טור 3 למעלה, כתב בטעם הדבר, שהוא משום שהתורה פטרתו על שהוא מתחסד ומרשיע את עצמו קודם שבאו העדים, ולכך צריך דוקא שירשיע את עצמו לפני בית דין, כי ב"מקום המשפט שמה הרשע"].

וראה עוד ב"תרומת הכרי" שם [בתחילת הסימן בד"ה התנאי האחד], שהביא יסוד זה שצריך הודאה המחייבת כדי לפוטרו, מדברי התוספות וה"גהות אשר"י, ראה שם; וראה מה שיתבאר עוד בענין זה, בהערה 5 לקמן עה א.

15. צריך ביאור: מה ענין "אב בית דין" לכאן, שהרי בדיני קנסות אין דנין אלא שלשה, ומה בכך שאב בית דין היה?!?

וראה ב"מגיד משנה" [גניבה ג ח] שכתב על מה שתירצו בגמרא כאן: "חוץ לבית דין הוה", שהקשה: "קשה לי, למה אמר: רבי יהושע חוץ לבית דין הוה קאי, תיפוק ליה, שאפילו אי הוה קאי התם, יחיד הוה?! ויראה לי, דאי הוה קאי בבית דין, ודאי היו ריעיו יושבין עמו, ומשום הכי איצטרין למימר: חוץ לבית דין הוה, וקצת נראה כן מפירוש רש"י".

ומאי לא דשתי ברייתות אלו מחלוקת תנאי היא החולקים בדינו של רב! ?

דהאי תנא — דברייתא הראשונה — דאמר: "שכבר אין לך עדים", סבר: מודה בקנס ואחר כך באו עדים, הרי זה חייב.

והאי תנא דברייתא השניה — דאמר: "שכבר הודית", סבר: מודה בקנס ואחר כך באו עדים הרי זה פטור.

ודחינן: לא כאשר פירשת את מחלוקתם שנחלקו בדינו של רב, אלא יש לומר דכולי עלמא: מודה בקנס ואחר כך באו עדים, הרי זה פטור!

ובהא הוא דקמיפלגי:

האי תנא — דברייתא ראשונה — דאמר: "שכבר אין לך עדים", סבר: הודאתו של רבן גמליאל חויף לבית דין הוה, ולכן אינה פוטרת, ואם יבואו עדים יהיה חייב.

והאי תנא — דברייתא שניה — דאמר: "שכבר הודית", סבר: הודאתו של רבן גמליאל תוך בית דין הוה, ופוטרתו אפילו לכשיבואו עדים.⁽³⁾

איתמר:

לעיל עא ב], שאין הודאה פוטרת אלא ביחס לאותו בית דין שהודה בפניהם, ובית דין אחר יכול לחייבו על פי עדים; ואם כן תיקשי: הרי יכול היה בית דין אחר — שלא הודה בפניהם — לחייב את רבן גמליאל!?! וראה "נתיבות המשפט" סימן שנ, שדחה מכח קושיא זו את שיטתם; וראה מה שהובא בזה ב"ספר המפתח".

3. כתב הרשב"א על הברייתא "שהרי אין לך עדים": מכאן נראה שכל קנס שאין עליו עדים, אפילו אם תפס לא עשה ולא כלום, שהרי טבי עבדו של רבן גמליאל גדול היה ויכול לזכות בעצמו להיות בן חורין, ואם נאמר שתפיסה מועילה אפילו כשאין עדים, אם כן הרי טבי שהיה תפוס בעצמו יצא לחירות מיד שסימא את עינו.

ועל הברייתא "שכבר הודית" כתב הרשב"א: מכאן נראה דקנס כל שאין שם עדים אפילו לצאת ידי שמים אינו חייב ליתן, שאם כן יוציאנו רבן גמליאל לחירות כדי לצאת ידי שמים; והביא שכן מבואר בירושלמי שלמדו כן ממעשה דרבן גמליאל, והוא בסוף פרק שלישי

בזה יש לומר, שהיות וטבי היה תפוס בעצמו, אם כן חשוכה ההודאה לחייבו אף שלא היתה בפניו, וכשם שמצינו לענין "אתם עדי", שאם הוא תפוס אין צריך המודה לומר לעדים: "אתם עדי", ושוב ממילא מועילה הודאתו לפטור, ואף שלא היתה בפני בעל דין, [ועל דרך זה פירש גם ב"תרומת הכרי" סימן א ד"ה דע]; אבל לדעת הסוברים, שבמזמן אין צריך שתהא ההודאה בפני בעל הדין, והלכה היא בקנס שאין ההודאה פוטרת שלא בפני בעל דין, עדיין צ"ע, ולא יישב.

וב"חזון איש" [ליקוטים הנדמ"ח כאן] כתב בתירוץ שני: "דבית דין צריכים להגן על הגרים, והם בעלי דברים, וגם הפיקוח על העם, לישא בת חורין ולהתנהג בדיני ישראל, מסור לבית דין"; ולפי דבריו אין ראייה מסוגייתנו שהודאה שלא בפני בית דין אין מועילה לפטור, ומשום שכשלא הודה בפני בית דין ולא בפני טבי, אין כאן הודאה בפני בעל דין, וראה עוד מקורות לדברי האחרונים בזה, ב"ספר המפתח".

ב. עוד הקשו אחרונים לשיטת הב"ח וה"קצות החושן" [סימן שנ, הובאה בהערה

והרי: למה לי מקרא זה! ? מ"אשר ירשיעון אלהים" נפקא [יש לנו ללומדן]! ? שהרי משמע: אלהים [בית דין] ירשיעוהו, פרט למרשיע את עצמו שאינו מתחייב על פי הודאתו.⁽⁵⁾

אלא ודאי, שלכך לימדנו הכתוב דין זה גם בכפל הכתוב "אם המצא תמצא", כדי ללמדנו: אפילו באו עדים אחר שהודה, כיון שנמצא תחילה שלא על פי עדים, שוב לא תמצא בדיינין —

הרי שמע מינה: מודה בקנס ואחר כך באו עדים, הרי זה פטור.⁽⁶⁾

המודה בקנס, ואחר כך באו עדים, נחלקו בו רב ושמואל: רב אמר: פטור; ושמואל אמר: חייב.

אמר רבא בר אחילאי: מאי טעמא דרב, הסובר: מודה בקנס ואחר כך באו עדים הרי זה פטור?

משום שנאמר: "אם המצא תמצא בידו הגניבה משור עד חמור עד שה חיים שנים ישלם", ולכך כפלה התורה ואמרה: "אם המצא תמצא"⁽⁴⁾ כדי ללמדנו: אם המצא שגנב בעדים, כי אז תמצא בדיינין שיחייבוהו, פרט למרשיע את עצמו שאין בית דין מחייבים על פיו את הכפל שהוא קנס —

הניחא לדעת הסוברים: הודאת בעל דין בכל מקום אינה נאמנות אלא התחייבות, אם כן נמצא, שבהודאתו הוא כמי שמרשיע את עצמו; אך לדעת רוב האחרונים ש"נאמן" הוא בהודאתו, אם כן הנידון הוא שבית דין ירשיעוהו על פי עצמו, כשם שהם מרשיעים אותו על פי עדים, והיכן משמע מפסוק זה שלא ירשיעוהו אלהים על פי נאמנות זו! ? וראה מה שיתבאר בזה בהערה 10 אות ב.

6. ברש"י לעיל סד ב ביאר את הדרשה: "אם המצא תמצא": אם תחילה תמצא בעדים, תמצא הכפל שהוא קנס בדיינין; ונראה מלשונו, שחז"ל דרשו מן הלשון ש"מודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור", ואילו כאן מבואר, שדין זה נלמד מיתור בעלמא.

ויש לפרש על פי ה"קצות החושן" [סימן א סק"ו, על פי ביאור האחרונים], ששני הפסוקים שני דינים הם:

האחד: הודאה בקנס אינה "מחייבת" כשאר הודאת בעל דין בממון, ואפילו אם מסיבה כל

בכתובות.

ולכאורה דבריו צריכים ביאור: מה ראייה — מהברייתא "שכבר הודית" — שבלי עדים אינו חייב לצאת ידי שמים, והרי יש לומר, שאם לא באו עדים וגם לא הודה בבית דין, באמת חייב לצאת ידי שמים, ורבן גמליאל שלא שחררו לצאת ידי שמים הוא משום שהודה בבית דין, וזה פוטרו גם מחיוב לצאת ידי שמים! ?

ומבואר מדבריו, שפטור "מודה בקנס" אינו פטור בעצם, אלא פטור ביחס לבית דין שהם אינם יכולים לחייבו, וכמו שמוכח מה"קצות החושן" סימן שני, הסובר שאין הודאה פוטרת אלא באותו בית דין שהודה לפניו; [ראה "קהלות יעקב" הנדמ"ח סימן כו שהוכיח כן מה"קצות החושן"]; אלא שדברי הרשב"א צריכים ביאור, למה חילק את הוכחתו לדין תפיסה ולדין לצאת ידי שמים לשתי הברייתות].

4. נכתב על פי "ספר שינויי נוסחאות".

5. הדרשה צריך ביאור:

וכדתנא דבי חזקיה — בתחילת הפרק דף סד א — דילפינן מ"אם המצא תמצא" לגנב עצמו, ולפרטי דיניו.

איתיביה רב לשמואל:

ראה הגנב עדים שממשמשיים ובאים לבית דין כדי להעיד עליו שגנב וטבח או מכר, יהודה קודם שהעידו ואמר הגנב לבית דין: "גנבתי, אבל לא טבחתי ולא מכרתי":

הרי הגנב אינו משלם אלא קרן שהוא ממון, אבל את הכפל אינו משלם אף שבאו עדים והעידו, שהרי הודה בקנס ונפטר; וממילא

ושמואל — החולק וסובר: מודה בקנס אינו פטור אלא כל זמן שלא באו עדים, אבל אם באו עדים הרי זה חייב — אמר לך לבאר את המקרא "אם המצא תמצא":

הוא כפל הלשון — ד"אם המצא תמצא" — מיבעי ליה לבאר פרטי חיוב כפל בגנב עצמו, שלא ידענו שהוא חייב כפל אלא ממקרא זה, (7) ואם לא שאמר הכתוב "אם המצא תמצא" לא הייתי מחייב בגנב עצמו אלא בבעלי חיים שנזכרו בפסוק, ולכך אמר הכתוב "אם המצא תמצא" שהם שתי כללות והפרטים שבצידם מטילים אנו ביניהם, וידענו: כל דבר המטלטל וגופו ממון הרי גנב חייב עליו כפל —

לחייב, וכפי שביאר שם טעמו של דבר; אם כן נסתרת ראיית ה"קצות החושן", שהרי מוכרח שהודאה חוץ לבית דין אינה ראויה לחיוב, כי מטעם זה "אינה פוטרת", ואיך נחייב על פיה?! ג. ב"קצות החושן" כתב לדחות ראייה זו, משום שהודאתו של רבן גמליאל היתה "הודאת בעל דין במקום שחב לאחרים", ומשום שנאסר טבי בשפחה על ידי הודאתו, [כוונתו, כדעת הסובר: "יוצא בשן ועין אין צריך גט שחרור", כי לדעת הסובר: "צריך גט שחרור", הרי הוא מותר עדיין בשפחה עד שישחררנו, לדעת רוב הראשונים, מלבד רש"י בגיטין לט ב].

ואף בתירוץ זה תמהו, שאם כן אין זו הודאה המחייבת, וכל שאינה מחייבת אינה פוטרת, כמו שכתב ה"קצות החושן" גופיה בסימן פא סוף סק"י.

7. ואף שמצאנו כפל בפרשת שומר חנים, סבר שמואל: כל האמור באותה פרשה, לא בא ללמד אלא לטוען טענת גנב, ואילו גנב עצמו לא ידענו ממקרא זה, וכדסבירא ליה לחד תנא לעיל סג ב:

שהיא אינה "פוטרת", והוא נלמד מ"אשר ירשיעון אלהים".

השני: הודאה בקנס "פוטרת", והוא נלמד מ"אם המצא תמצא", [וראה עוד ביסוד זה בהערות בהמשך הסוגיא].

ואם כן ניחא, כי אכן אלמלא היתור לא היינו מפרשים ש"המצא תמצא" מלמד "פטור", אבל מכח היתור אנו מפרשים פסוק זה ל"פטור" ועל דרך פירושו של רש"י, אבל הפסוק האחר בעינו עומד, ומלמד: אין אדם מתחייב קנס על פי עצמו.

ב. ב"קצות החושן" הוכיח כן ממה שאמר רבי יהושע: "שכבר אין לך עדים", ומפרשת הגמרא לעיל: שלא "נפטר" רבן גמליאל משום שהודה חוץ לבית דין, אלא שאין עדים לחייבו; ואם תאמר, שאם אין ההודאה "פוטרת", היא מחייבת, הרי די לחייבו בהודאתו לבדה; ובהכרח ששני דינים הם.

ומיהו, לדברי ה"תרומת הכרי" על פי הרמב"ן [הובא לעיל עד ב בהערה 14], שאין הודאה חוץ לבית דין פוטרת, משום שאין הודאה זו ראויה

לאו איכא רבי אלעזר ברבי שמעון דקאי
כוותי [וכי רבי אלעזר ברבי שמעון אינו
סובר כמונין]?! ואם כן, אנא דאמרי ברבי
אלעזר ברבי שמעון.⁽⁹⁾

ומבארת הגמרא: לשיטת שמואל, ודאי תנאי
היא, אין ספק שתנאים נחלקו אם כשיטתו
אם לאו, שהרי תנא קמא ודאי אינו סובר
כמוהו.

אך לשיטת רב, מי לימא, האם הכרח הוא
לומר תנאי היא שנחלקו בשיטתו, ורבי
אלעזר ברבי שמעון אינו סובר כמוהו, או
שמא יש סברא לומר שאף הוא מודה
לשיטתו של רב?

אמר לך רב: לאו תנאי היא, אלא אנא
דאמרי אפילו לרבי אלעזר ברבי שמעון, כי
עד כאן לא קאמר רבי אלעזר ברבי שמעון
התם ש"יבואו עדים ויעידו" על אף שהודה
תחילה בקנס, אלא משום שהברייתא הרי
עוסקת ב"ראה עדים ממשמים ובאים"
והודאה זו אינה פוטרתו, כי לא הודה
מעצמו, אלא דקא מודה מחמת ביעתותא
דעדים [מחמת פחד העדים] —

אבל הכא — במחלוקת שנחלקתי עם

אף על הטביחה — שהעידו עליו — אינו
משלם, ואף שלא הודה עליה, ומשום שלא
אמרה תורה חיוב בגנב אלא "ארבעה
וחמשה", דהיינו כפל על הגניבה ושנים
ושלשה על הטביחה, וכל שאינו משלם כפל
על הגניבה, אינו משלם אף על הטביחה.

הרי למדנו: מודה בקנס ואחר כך באו עדים,
פטור, ותיקשי לשמואל!?

אמר ליה שמואל לרב, ליישב את תמיהתו מן
הברייתא:

הכא — בברייתא — במאי עסקינן: כגון
שחזרו עדים לאחוריהם ושוב לא העידו על
הגניבה, אלא על הטביחה לבדה.⁽⁸⁾

שב רב והקשה לו: והא מדתני סיפא של
אותה ברייתא: רבי אלעזר ברבי שמעון
אומר: יבואו אותם עדים ויעידו בפני
בית דין ויחייבוהו אף על הגניבה.

מכלל, הרי מוכח דתנא קמא סבר: לא יבואו
עדים ויעידו על הגניבה, ומשום שהודה, הרי
בהדיא שסובר תנא קמא כרב!?

אמר ליה שמואל לרב: לו יהי כדברך, וכי

שגנובה היא בידו, אינו חייב על הטביחה, ועל
פי הודאתו אין לחייבו בקנס?! וראה ישוב
בהערה 10 אות ד, על פי דברי הגר"ש רוזובסקי
זצ"ל.

9. אף לדעת הפוסט, היינו דוקא ב"ראו עדים
ממשמים ובאים", אבל אם כבר באו עדים
ואחר כך הודה, אינו נפטר, ואף שעדיין לא נגמר
הדין על פיהם, ראה "קצות החושן" סימן שנ ב.

"תרוייהו — שתי מקראות של כפל האמורות
בפרשת שומר חינום — בטוען טענת גנב".

8. נתבאר על פי הראב"ד, ומשום "דאי לא אתו
כלל, פשיטא דפטור" [לשון הראב"ד], ומשמע
כוונתו, שאם באו עדים על הטביחה קמ"ל
הברייתא שאין חיוב טביחה בלי כפל, וכן הבין
ב"חידושי רבינו מאיר שמחה", וראה שם תוספת
דברים בזה.

ויש לעיין: אכתי פשיטא, כי בלי הודאתו

שמואל — דמורה מעצמו, באופן זה, אפילו רבי אלעזר ברבי שמעון מודה, שלא יבואו עדים ויעידו, ומשום שכבר נפטר בהודאתו,

וכשיטתי. (10)

אמר רב המנונא:

מסתברא מילתא דרב, כלומר: אף רב לא

10. תוספת לסוגיא:

א. בשעורי הגר"ש רוזובסקי למכות [סימן ב אות ה בהוצאה ראשונה], הוכיח ממה שאמר רבי אלעזר: "יבואו עדים ויעידו" — ומשום שאינו נפטר בהודאה הבאה מחמת ביעתותא — כדברי ה"קצות החושן" שהובאו בהערה 6, ששני דינים יש בהודאה בקנס: "הודאה אינה מחייבת", ו"הודאה פוטרת"; שהרי כיון שהודאה מחמת ביעתותא "אין ההודאה פוטרת", ולמה צריך עדים, נחייבנו על פי הודאתו, אלא ודאי, שאף הודאה שאינה פוטרת אינה מחייבת.

ב. עוד כתב שם [אות א וה], שאם כי מדברי רש"י [יבמות כה ב ד"ה ואין], נראה כהבנת הקצה"ח, שלא נתחדש דין הודאת בעל דין בקנס; מכל מקום בדעת הרמב"ם והתוספות רי"ד רצה לבאר, שאף זה גדר "פטור", שמועילה הודאתו ליפטר לענין שלא יחייבוהו על פי הודאתו, ולפירוש זה מבוארת הדרשה "אשר ירשיעון אלהים פרט למרשיע את עצמו", שהוקשה על זה לעיל בהערה 5 ראה שם; ולפירוש זה ניחא שהפסוק בא לפטור את המרשיע את עצמו, לענין חיוב על ידי הרשעת אלהים].

ג. אלא שהקשה על כך מסוגייתנו, [וכן הוכיח מכאן ב"שער משפט" סימן א סקג, דף א טור 3 למעלה, ראה שם היטב]; שהרי אם כן אכתי תיקשי: למה אין מחייבים על פי הודאה מחמת ביעתותא, והרי כשם שאינה פוטרת לגמרי, כך אין לה לפטור כלל! ? ונדחק לומר, שלענין פטור זה מועילה אפילו הודאה מחמת ביעתותא, ראה שם.

ד. והנה לעיל בהערה 8 הובאו דברי הראב"ד

שפירש את תירוץ הגמרא "שחזרו עדים לאחוריהם", דהיינו שהעידו על הטביחה בלי הגניבה, וקא משמע לן שאם אינו חייב כפל, אינו חייב בארבעה וחמשה; ולכאורה תמוה [כפי שנתבאר בהערה שם], שהרי אין אתה יכול לחייבו אלא בצירוף הודאתו שגנב, ואכתי פשיטא שאינו משלם ארבעה וחמשה! ?

ולפי יסוד זה [אם נאמר שאף שמואל מודה בן ניחא, כי בהודאת גניבה לבד, אי אפשר "לפוטרו" מטביחה שלא הודה בה, והיות שאי אפשר "לפוטרו", שוב ממילא אפשר לחייבו על פי הודאתו. [אלא שלפי זה, לא היה צריך הראב"ד לידחק כפירושו בברייתא, כי חידוש הברייתא הוא ש"פטור" הוא מלהתחייב על גניבתו כפל, אף שיש לומר: "מחמת ביעתותא אודי", ופירוש זה עדיף, שלפי זה מובן מה שהזכירה הברייתא, שבשעת הודאתו "ראה עדים שממששים ובאים"].

ה. דעת ה"משנה למלך" [גניבה ג ח], שהודאה מחמת ביעתותא אינה הודאה לחייב ממון, והביא לזה ראיה מלשון רש"י בעמוד ב בד"ה הודאה דטביחה; וב"תרומת הכרי" סימן א בתנאי השלישי, דחה דבריו וראייתו, [ובעמוד ב הערה 10, הובאו דבריהם].

ובהגהות ל"תרומת הכרי" [מחתן המחבר, שם] כתב: דלכאורה תיקשי, למה כל מודה בקנס ואחר כך באו עדים, הרי זה פטור, והרי יש לומר, שלא הודה אלא משום ביעתותא דעדים, כי הוא הרי יודע שיש עדים! ? ואף שבכל "מורה בקנס" יש לנו לומר, שמספק אי אפשר לחייבו ומשום שאין הוכחה שאכן הודה מחמת ביעתותא דעדים, מכל מקום גבי מעשה דרבן

אמר שהמודה בקנס ואחר כך באו עדים, הרי הוא פטור, רק באומר: "גנבתי" ובאו עדים שגנב, ואז אכן הוא פטור.⁽¹¹⁾

שהרי חייב את עצמו בהודאתו על כל פנים בקרן שהוא ממון, והודאתו מחייבתו בו; והודאה כזו יש בה כח לפוטרו.

אבל אמר: "לא גנבתי",⁽¹²⁾ ובאו עדים שגנב, וחזר ואמר: "שבתתי ומכרתי", ובאו עדים שטבח ומכר, הרי זה חייב בתשלומי ארבעה וחמשה על פי העדים.

שהרי פטר עצמו מכלום בהודאה זו, כלומר: לא בא זה לחייב את עצמו כלל, שהיה יודע שהמודה בקנס פטור; וכל שלא חייב עצמו בהודאה שהודאה, אין כח בהודאה כזו לפוטרו.

אמר ליה⁽¹³⁾ רבא לרב המנונא:

קפחתינהו לסבי דבי רב, ציערת והכעסת והריעות לכל בני הישיבה של בית המדרש, באומרך לפניהם דבר שאינו ותשובתו בצידו, שהרי יש לי הוכחה שאין כן הפירוש בדברי רב, והיא:

דהא רבן גמליאל שהודה בסמיית עינו של טובי, הרי פוטור עצמו מכלום הוה, שאין חיוב ממון בזה כלל —

וקאמר [תמה] ליה רב חסדא לרב הונא — שפטור בשם רב את המודה בקנס ואחר כך באו עדים — מרבי יהושע שלא פטר את רבן גמליאל אף לכשיבואו עדים!

לשלם קרן מיהא בהודאה, הילכך הודאה גמורה היא, ופטור מכפל וארבעה וחמשה", כלומר: אף על הארבעה וחמשה הרי הוא פטור, הן משום שהודה, כי אף הודאת הטביחה הודאה היא, מאחר שחייב עצמו בקרן של הגניבה, וכפי שיתבאר בעמוד ב בהערה 2; והן משום שאם אין חיוב כפל אין חיוב ארבעה וחמשה.

12. לאו דוקא באופן זה, שתבעוהו על הגניבה ולא הודה, ואילו על הטביחה הודה, אלא כל שהודה על הטביחה בלא הודאה על הגניבה, וכן כל הודאה שאין בה חיוב ממון — אינה הודאה לפטור; והטעם שאמר רב המנונא לשון זה, ראה מה שפירש הב"ח בסמין שמת, ולדעת הפרישה שם "אורחא דמילתא נקט", ראה שם; וראה הערה 14.

13. גירסת הגמרא ופירושה נכתבו על פי הגהת הב"ח בדברי רש"י; וראה עוד מהרש"ל

גמליאל שהעבד תפוס בעצמו, למה מועילה הודאת רבן גמליאל לפוטרו, והרי מידי ספק לא יצא שמה הודה רבן גמליאל מחמת ביעתותא?! וכתב, והניחא לפי ה"משנה למלך", שהודאה מחמת ביעתותא אינה מועילה לחייב בממון, יש לומר, שכל הטעם שהודאה מחמת ביעתותא אינה מועילה לפטור בקנס, הוא משום שהודאה כזו אינה מחייבת, וכל הודאה שאינה מחייבת אינה פוטרת; ואם כן ניחא, שהרי אילו היה בא רבן גמליאל לחייב את עצמו, הרי ודאי שלא היינו פוטרים אותו מספק עד שאין הוכחה שנתכוין להודות מחמת ביעתותא, ואם כן הוי שפיר הודאה לפוטרו; אך לפי דעת ה"תרומת הכרי" שחלק על ה"משנה למלך" אכתי תיקשי: למה נפטר בן גמליאל בהודאתו?! וראה מה שיישב שם.

11. א. תיבת "פטור" נראית כמיותרת.
ב. כתב רש"י: "באומר גנבתי: דחייב עצמו

והלוא תראה דלא קא משני ליה רב הונא: עד כאן לא אמר רב, אלא במי שחייב את עצמו, ולא במודה בסמיית שן עבדו שהוא פוטר עצמו מכלום.

הרי מוכח מרב הונא, שהבין בדברי רב, שאפילו באופן זה פוטר רב, והוא הרי יודע היטב מה אמר רב.

איתמר נמי, מצאנו עוד אמורא שסובר בעיקר הדין כרב המנונא:

דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: האומר: "גנבתי", ובאו עדים שגנב, הרי זה פטור מן הכפל, שהרי חייב עצמו בקרן, והודאה כזו פוטרתו.

אבל אם אמר: "לא גנבתי", ובאו עדים שגנב; וחזר ואמר: "טבחתי ומכרתי", ובאו עדים שטבח ומכר, הרי זה חייב על פי העדים, שהרי פטר עצמו מכלום.⁽¹⁴⁾

אמר רב אשי: מתניתין וברייתא נמי דיקא [יש לדקדק ממשנה ומברייתא כשיטה זו], והיינו ממשנתנו, ומן הברייתא ד"ראה עדים ממשמשים ובאים":

ומפרט רב אשי: מתניתין, היינו מהא דתנן במשנתנו:

גנב על פי שנים, וטבח ומכר על פי עד אחד, או על פי עצמו, הרי זה משלם תשלומי כפל, ואינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה.

והרי לכאורה תיקשי: למה לי דתני "גנב על פי שנים" !?

והלוא היות שגם הכפל שבגניבה הוא קנס ואין מתחייבים בהודאה, אם כן ילמדנו התנא שאין הודאה — וכל שכן עד אחד — מועילים בגניבה; וכך ליתני:

מהרש"א, וראה עוד בדברי התוספות.

14. ביאור שיטת הרמב"ם [ויש חולקין שבמאירי] בענין "פוטר עצמו מכלום":

א. כתב המאירי: "כבר ביארנו שיציאת העבד בראשי אברים קנס הוא, מעתה מי שבא בבית דין והודה שסימא את עין עבדו, לא יצא לחירות, ואם באו עדים אחר כן, יצא, שהרי פטר עצמו בהודאתו מכלום; ויש חולקין בזו, שלא לומר טעם זה [ד"פוטר עצמו מכלום"], אלא בגניבה, ולמדה, ממה שלא השיבו כן במה שהקשו על רב [הסובר: מודה בקנס ואחר כך באו עדים, פטור] ממעשה הנזכר ברבן גמליאל", ולכאורה הדברים סתומים, שהרי קושיא זו הקשתה הגמרא, ומי החולק בזה, ומה טעמו.

ב. והנה זה לשון הרמב"ם [גניבה ג ח]: "מי

שהודה בקנס ואחר כך באו עדים ... פטור ... כיצד: הודה בבית דין שגנב, ואחר כך באו עדים שגנב, פטור מן הכפל, שהרי חייב עצמו בקרן קודם שיבואו עדים; אבל אם אמר "לא גנבתי" שפטר עצמו מן הכל, ובאו עדים שגנב, וחזר ואמר בבית דין "טבחתי או מכרתי", אם באו עדים אחר כך שטבח או מכר, משלם תשלומי ארבעה וחמשה, לפי שפטר עצמו תחילה מכלום עד שבאו העדים".

וכתב ב"אבן האזל" [נזקי ממון ב ח] ד"ה והנראה לי, שמדברי הרמב"ם נראה בכירור, שאין הוא מפרש בדין "פוטר עצמו מכלום" שהוא משום שבהודאתו לא כלל חיוב, אלא הטעם הוא משום שכשתבעוהו בתחילה על הגניבה כפר, וביאור הדבר יתבאר בהמשך ההערה.

גנב וטבח ומכר על פי עד אחד או על פי עצמו, אינו משלם אלא הקרן, ואינו חייב גם כפלו!?

גנב על פי שנים וטבח ומכר על פי עד אחד או על פי עצמו, דלא מחייב עצמו בקרן, הוא דאמרינן, שאם באו עדים אחר כך הרי הוא חייב, וכדמשמע לשון משנתנו:

“על פי עצמו” דומיא ד“על פי עד אחד”, מה על פי עד אחד כי אתי עד אחד מצטרף בהדיה, מחייב על פי עצמו נמי, כי אתו עדים אחר כך מחייב, ואינו נפטר בהודאתו.⁽¹⁾

עוה-ב אלא לאו, בהכרח, שלכן נקטה משנתנו באופן זה, משום שמדברי המשנה נראה שאם באו עדים אחר כך וחייבוהו הרי הוא חייב, וכדמפרש ואזיל; והא קא משמע לן התנא בלשונו:

בעדים, שלא יתברר הדבר אלא על ידי עדים, ונמצא דאין הודאה בקנס גורם פטור חדש, אלא דחסר תנאי חיוב, [ראה שם שהאריך יותר]. ד. ולפי זה, כוונת רב המנונא לפי האמת אינה כפי שהבינה הגמרא בקושייתה, אלא טעמו של רב המנונא הוא, שאם כי אין כפירת הנתבע על הטביחה עצמה, מכל מקום הרי על הגניבה שהטביחה הוא פרט מפרטיה הלוא כפר, ודי בכפירה זו כדי לחייבו קנס אפילו על הטביחה שהודה בה, [ראה שם שהאריך יותר, ובמה שהביא מה”משכנות יעקב”]; ובדברים אלו יש מקום לבאר את דברי המאירי, וראה עוד בהערה 12.

ה. וראה לעיל עד א, שכתב רש”י [בד”ה ואי דלא העמידו], גבי עדים הזוממים להוציא עבד לחירות, ודבריהם נכונים שכבר הוציא לו שן או עין, אלא שעדיין לא עמד בדין עליו, ומבואר בגמרא שם שהם חייבים לשלם דמי עבד שלם לבעליו, וכתב רש”י את הטעם משום דאי מודה מיפטר; והובא בהערה שם, שב”תוספות רבינו פרץ” הקשה עליו, שהרי בקנס דשן ועין אינו יכול לפטור עצמו בהודאתו, כיון ש”פוטור עצמו מכלום”; ולפי השיטה שהביא המאירי ושיטת הרמב”ם, ניחא דברי רש”י.

1. וכפי שמוכיחה הגמרא לעיל עד ב, שאם לא

והטעם שפירש כן הרמב”ם, הוא משום שהרי הגמרא מקשה על רב המנונא, ממה שלא השיב רב הונא אף במעשה דרבן גמליאל, ומאידך גיסא, הרי דברי רב המנונא מוכרחים כפי שהגמרא מסייעת את דבריו ממשנה וברייתא, ומכח זה הכריח הרמב”ם לפרש את דברי רב המנונא באופן אחר; [וראה עוד שם מקור לזה מסוגיא דשבועות לג א, במשביע עדי קנס].

ג. ובביאור הדבר כתב שם על פי מה שכתב הרמב”ם [שבועות ט ד] שהמשביע עדים שיבואו ויעידוהו שפלוני חייב לו קנס, וכפרו לו העדים ונשבעו בשקר שאינם יודעים לו עדות, אין הם חייבים בקרן שבועת העדות שמתחייב עד הכופר בשבועה בעדות; וכתב הרמב”ם בטעם הדבר: “מפני שאם קדם הנתבע והודה בקנס פטור מלשלם ואף על פי שבאו העדים אחר כך והעידו, נמצאו העדים לא חייבו זה בעדותן לבדה, אלא עדותן עם כפירת הנתבע הוא המחייבת אותו, והואיל ואם הודה לא תועיל עדותן, אם כפרו בה ונשבעו פטורין”.

ומתבאר מדברי הרמב”ם, דפטורא דמודה בקנס ואחר כך באו עדים, אינו משום שבהודאתו גרם לחדש פטור, אלא הפטור הוא משום שלא נשלמו תנאי החיוב שצריך בקנס, דהיינו שצריך לחיוב קנס תנאי שהבעל דין לא יודה בו, וזה ילפינן מקרא ד”אם המצא